

איראן: לחצים גוברים מחוץ, אכיפה גוברת מבית

רז צימט

בחודשים האחרונים הגבירו שלטונות איראן את אכיפת קוד הלבוש האסלאמי. הגם שהאכיפה האסלאמית נחשבת לעניין שגרתי באיראן, במיוחד לקראת עונת הקיץ, ניתן לייחס את התגברות מאמצי האכיפה גם להחרפת האתגרים הניצבים בפני המשטר האיראני מבית ומחוץ. האכיפה הגוברת מבטאת הכרה מצד הממסד השמרני בהתרופפות ההקפדה בעניין זה מצד האזרחים וחשש מהתערעור עקרונות היסוד של המהפכה האסלאמית. כמו כן, ניתן לראות בהחרפת האכיפה שלב נוסף במאבק הפוליטי בין שמרנים לפרגמטיים, במיוחד לקראת הבחירות הפרלמנטריות הצפויות להיערך בראשית 2020. לצד הנסיבות הפנימיות, נראה שהלחצים החיצוניים נגד איראן וההסלמה עם ארצות הברית מעודדים, אף הם, את הצמרת האיראנית להפגין נחישות גם כלפי פנים ולהגביר את הדיכוי מבית. נחישות המשטר להגביר את האכיפה משקפת לא רק חוסר נכונות מצדו להתפשר ביחס לתפיסתו האידיאולוגית המהפכנית, כי אם ביטחון ביכולתו להחריף את הדיכוי הפנימי- גם במחיר ביקורת ציבורית גוברת.

בחודשים האחרונים ניכרת החרפה מחודשת במאמצי שלטונות איראן להגביר את האכיפה האסלאמית ברחבי המדינה. בחודש מאי 2019 דווח באיראן כי משטרת טהראן פרסמה מספר טלפון שנועד לשמש את הציבור להעברת דיווחים אודות אזרחים שאינם מקפידים בלבושם, במיוחד נשים המסירות את הרעלה במרחב הציבורי. מפקד משטרת טהראן הכחיש אומנם דיווחים אלה, אך אישר שבכוונת המשטרה להעמיד לרשות האזרחים דרכים ליצירת קשר בעניינים הקשורים לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי. בתוך כך קראה הרשות השופטת לאזרחים לדווח לה באמצעות מסרונים על עבירות מוסר, ובהן הסרת רעלה בכלי רכב, הגשת משקאות אלכוהוליים ועריכת מסיבות מעורבות לנשים ולגברים במקומות ציבוריים, כגון: בתי קפה, מסעדות ומרכזי קניות.

בסוף חודש מאי הודיע סגן מפקד כוחות הפנים, סולימאן מאלכזאדה (Soleiman Malekzadeh), כי בכוונת המשטרה להגביר את מימוש תוכנית המאבק נגד נשים שאינן מקפידות בלבוש הרעלה. הוא ציין כי אין לראות בזלזול ברעלה עניין פרטי אלא עניין פוליטי, המשמש את אויבי המהפכה כדי לערער את ערכי המוסר בחברה האיראנית. במקביל הודיעה משטרת מחוז גילאן שבצפון איראן כי אלפיים חברי מיליצית הבסיג' של משמרות המהפכה נשלחו למחוז כדי לסייע באכיפת קוד הלבוש האסלאמי.

ביטוי נוסף להתגברות האכיפה האסלאמית ניתן לראות בהתייצבות השלטונות לצד נהג מונית, שסירב להסיע נוסעת בטהראן בשל סירובה לעטות את הרעלה. האירוע עורר בראשית יוני 2019 ויכוח ציבורי סוער בין חוגים שמרנים, שצידדו בנהג והאשימו את הצעירה בזלזול בערכי האסלאם, לבין חוגים ליברלים, שהביעו תמיכה בנוסעת. בתגובה לאירוע הצהיר ראש הרשות השופטת, אבראהים ראסי, כי הציווי האסלאמי בדבר "עשיית הטוב והימנעות מעשיית הרע"

מחייב את כלל האזרחים וכי על המשטרה והרשות השופטת לתמוך באזרחים הפועלים למימוש. באירוע נוסף, שהתרחש בראשית יוני, עצרו השלטונות כמה אזרחים ואזרחיות, שפרסמו ברשתות החברתיות תמונות מחופשתם באגם במחוז מאזנדראן שבצפון איראן, ובהן הם נראים בלבוש בלתי צנוע.

הגברת האכיפה האסלאמית נחשבת אומנם לעניין שגרתי באיראן, במיוחד לקראת עונת הקיץ. עם זאת, ניתן לייחס את התגברות מאמצי האכיפה בחודשים האחרונים גם לאתגרים הגוברים הניצבים בפני המשטר האיראני מבית ומחוץ. אכיפת קוד הלבוש האסלאמי מבטאת בראש ובראשונה הכרה של הממסד השמרני בהתרופפות ההקפדה בעניין זה מצד האזרחים, במיוחד בקרב הדור הצעיר. בשנים האחרונות מתנהלת באיראן מחאה מתמשכת נגד כפיית הרעלה במרחב הציבורי, וזאת כחלק מתהליכי החילון המואצים בחברה האיראנית. מאות תמונות וסרטונים מופצים ברשתות החברתיות ומתעדים נשים המוחות נגד כפיית הרעלה, מסירות את הרעלה בפומבי ואף מתעמתות עם אזרחים וכוחות הביטחון המבקשים לכפות עליהן את הרעלה. ההתנגדות לכפיית הרעלה הגיעה לשיאה במחאת הרעלה, שפרצה באיראן בראשית 2018 כאשר עשרות נשים יצאו לרחובות בכמה ערים מרכזיות, במיוחד בטהראן, והסירו את כיסוי הראש שלהן באקט של התרסה נגד כפיית הרעלה. קרוב ל-30 מהנשים המוחות נעצרו על ידי כוחות הביטחון. בכמה מקרים הצטרפו למחאה גם גברים וכן נשים דתיות, שהביעו את התנגדותן לכפיית הרעלה אף שהן עצמן מקפידות בלבושן האסלאמי.

אי-ההקפדה על קוד הלבוש האסלאמי לא נעלם מעיני השלטונות. דוח, שפרסם מרכז המחקרים של הפרלמנט האיראני (מג'לס) בקיץ 2018, הצביע על ירידה משמעותית בשיעור האזרחים המייחסים חשיבות לעטיית הרעלה ועל עליה חדה בהתנגדות הנשים לכפיית הרעלה על ידי כוחות הביטחון. נתוני הגופים הממשלתיים וסקרי דעת קהל שהובאו בדוח מעלים כי רוב מוחלט באוכלוסייה מתנגד לכפיית הרעלה. התגברות התופעה מעוררת ביקורת גוברת מצד חוגים שמרנים המביעים חשש מהתערערות עקרונות היסוד של המהפכה האסלאמית על רקע "חדירה תרבותית מערבית" לאיראן. בנובמבר 2018 התריע דרשן תפילות יום השישי במחוז סמנאן שבצפון איראן מפני הידרדרות מצב הרעלה וטען כי חלקים במחוז הפכו דומים לאירופה מבחינת מאפייני לבושן של נשים. הוא מתח ביקורת נגד אדישות השלטונות והאזרחים ביחס לתופעה וקרא לממשלה להתערב כדי "לרפא" את הבעיה.

את התגברות האכיפה האסלאמית ניתן לראות גם כשלב נוסף במאבק הפוליטי בין שמרנים לפרגמטיים, במיוחד לקראת הבחירות הפרלמנטריות הצפויות בפברואר 2020. החוגים הפרגמטיים אימצו בשנים האחרונות גישה מתונה יחסית בנוגע לאכיפת קוד הלבוש האסלאמי. הנשיא חסן רוחאני עצמו הביע מאז בחירתו לנשיא בשנת 2013 תמיכה בצמצום האכיפה וקרא לכוחות ביטחון הפנים להקפיד על כבודם של האזרחים ולא לנקוט גישה קיצונית מדי. לעומתם השמרנים, האוחזים ברוב מוקדי הכוח באיראן, ובראשם המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי, נחושים למנוע כל פגיעה בערכי המהפכה. נחישות המנהיג בעניין זה באה לידי ביטוי ב"מפת הדרכים" שפרסם בפברואר 2019 במלאת 40 שנה למהפכה האסלאמית. בגילוי הדעת, שהתפרסם לקראת מימוש "השלב השני" בדרכה של המהפכה, קרא ח'אמנהאי לסכל את מאמצי המערב לקדם אורח חיים מערבי ולהשחית את הדור הצעיר באיראן. מינויו של איש הדת השמרני, אברההים ראסי,

כראש הרשות השופטת, במארס 2019, משקף את רצונו של המנהיג בחיזוק המגמה השמרנית בניהול ענייני המדינה.

בחודשים האחרונים ספגו תומכי הנשיא במג'לס מספר מפלות פוליטיות. בחודש מאי הפסיד עלי מוטהרי (Ali Mottahari), סגן יו"ר המג'לס ואחד מתומכיו הבולטים של הנשיא רוחאני, את תפקידו לטובת מועמד שמרני בבחירות הפנימיות להנהלת המג'לס. ביוני איבדו תומכי הנשיא מהזרם הפרגמטי את ראשות ועדת המג'לס למדיניות חוץ ולביטחון לאומי, שהייתה בידי חבר המג'לס, חשמתאללה פלאחתפישה (Heshmatollah Falahatpisheh), ואת ראשות ועדת החינוך, שהייתה בידי ראש הסיעה הרפורמיסטית במג'לס, מוחמד-רזא עארף (Mohammad Reza Aref). לתפקיד יו"ר הועדה לחוץ ולביטחון נבחר איש הדת השמרני, מוג'טבא ד'ו אל-נור (Mojtaba Zolnour), ששימש בעבר כנציג המנהיג במשמרות המהפכה. שינויים אלה עשויים להעיד על היחלשותו של המחנה הפרגמטי בראשות הנשיא רוחאני לקראת הבחירות הפרלמנטריות הקרובות.

לצד הנסיבות הפנימיות, מייצרים גם האתגרים החיצוניים בפניהם ניצבת איראן לחץ גובר על השלטונות בטהראן לאחד שורות ולהחריף את הדיכוי הפנימי. נראה שמדיניות הלחצים של הנשיא טראמפ וההסלמה הנמשכת בין איראן לארצות הברית מחזקת את החוגים הרדיקלים ומעודדים את הצמרת האיראנית להפגין נחישות גם כלפי פנים ולהגביר את השליטה באזרחים, במיוחד במרחב הציבורי.

הגברת האכיפה האסלאמית מעוררת ביקורת ציבורית וטומנת בחובה סיכונים להתגברות המחאה העממית. באמצע מאי 2019 קיימו סטודנטים באוניברסיטת טהראן הפגנת מחאה נגד כוונת שלטונות האוניברסיטה להגביר את האכיפה האסלאמית. במקביל הזהירו כלי תקשורת ופוליטיקאים המזוהים עם הזרם הפרגמטי מפני התערבות יתרה מצד השלטונות בחיי האזרחים. טור דעה, שהתפרסם לאחרונה באתר "עסר-י איראן", גרס כי אין זה נכון להגביר את הלחץ על האזרחים ולהטיל עליהם מגבלות נוספות דווקא בשעה שהם סובלים ממשבר כלכלי מחריף. האתר הזהיר כי הסנקציות האמריקאיות נועדו להגביר את זעמם של האזרחים ולפגוע בלכידות הפנימית וכי השלטונות צריכים להימנע מ"משחק במגרשו של האויב" החותר לערער את היציבות הפנימית במדינה. גם חברת המג'לס הרפורמיסטית, טייבה סיאוושי (Tayebah Siavoshi), קראה לשלטונות להימנע מהגברת הלחץ על הציבור בשעה שהוא נאלץ להתמודד ממילא עם בעיות כלכליות רבות. לדבריה, הטיפול בסוגיות תרבותיות צריך להתבצע באמצעות שיח ולא באמצעות כפייה, שהוכיחה עצמה כבלתי יעילה ורק החריפה את הבעיה.

חרף אזהרות אלה, נראה כי המשטר האיראני נחוש להמשיך במאבקו לכפיית הקוד האסלאמי על אף השחיקה הנמשכת בתמיכה הציבורית במוסדות המדינה וגילויי המחאה. הדבר משקף לא רק את חוסר נכונותו לסגת מערכי המהפכה ולהתאימם למציאות החברתית המשתנה, אלא גם ביטחון ביכולתו להגביר את הדיכוי הפנימי ואת ההתערבות בחיי האזרחים - אף במחיר ביקורת ציבורית גוברת.